

Törədilən və ya hazırlanan cinayətlərlə bağlı məlumatlara baxılarkən prosesual müddətlərə əməl olunmasına ekspertizaların keçirilmə təsiri

27.01.2023-cü il tarixdə Baş prokurorluqda keçirilən kollegiya iclasında Baş prokuror cənab Kamran Əliyev çıxışında bildirmişdir ki, bir çox rayon prokurorluğunun əməkdaşları tərəfindən törədilən və ya hazırlanan cinayətlərlə bağlı məlumatlara baxılarkən Azərbaycan Respublikası CPM-nin 207-ci maddəsində nəzərdə tutulan müddətlər pozulmaqla, qərarlar qəbul olunur.

Bakı şəhəri Xətai rayon prokurorluğunda 2022-ci il ərzində 3 cinayət xarakterli məlumat üzrə aparılan araşdırma zamanı müddət pozuntusuna yol verilmişdir. Müddət pozuntusuna yol verilməsi səbəbləri məhkəmə-tibbi, məhkəmə-əmtəəşünaslıq, həkim səhvləri ilə bağlı müvafiq ekspertiza rəylərin prokurorluğa gec daxil olması ilə bağlıdır.

“Məhkəmə-ekspertiza fəaliyyəti haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanununun 22-ci maddəsinə əsasən məhkəmə ekspertizasının aparılması müddətləri Azərbaycan Respublikasının Cinayət-Prosesual, Mülki Prosesual və İnzibati Xətalər məəcəllələrinə müvafiq olaraq müəyyən edilir.

Azərbaycan Respublikası CPM-nin 271.1-ci maddəsinə əsasən ekspertiza təyin edilməsi haqqında müstəntiqin qərarının ekspertə daxil olduğu və ya ekspertlə müdafiə tərəfi arasında müqavilənin bağlandığı vaxtdan 1 (bir) aydan gec olmayaraq ekspert zəruri tədqiqatlar aparır, yazılı rəy tərtib edir, onu öz imzası ilə təsdiq edir və dərhal ekspertizanı təyin etmiş şəxsə və ya müdafiə tərəfinə göndərir.

Buna baxmayaraq, müstəntiqlər tərəfindən vaxtında ekspertizaların təyin edilməməsi, ekspertlərin sayının azlığı, iş yükü və sair bu kimi hallarla bağlı ekspertiza rəyləri vaxtında onu təyin etmiş şəxsə göndərilmişdir.

Təcrübədə bəzən müddət ötürülməsinə deyər ekspertiza rəyi alınmadan qərar qəbul olunur və rəy daxil olduqdan sonra həmin qərarlar ləğv olunur.

Azərbaycan Respublikası CPM-nin 207.1-ci və 207.1.2-ci maddələrinə əsasən təhqiqatçı, müstəntiq və ya ibtidai araşdırmaya prosesual rəhbərliyi həyata keçirən prokuror zəruri hallarda törədilmiş və ya hazırlanan cinayət haqqında məlumat (aşkar cinayətlər haqqında məlumatlar istisna olmaqla) alındıqdan sonra 3 (üç) gün müddətində, bu mümkün olmadıqda 10 (on) gündən, ekspertin rəyinin alınması ilə əlaqədar və ya bu Məcəllənin 207.3-cü maddəsində nəzərdə tutulmuş hallarda isə 30 (otuz) gündən artıq olmayan müddətdə cinayət işinin başlanması üçün əsasların kifayət qədər olmasına dair ilkin yoxlama aparır.

Beləliklə, bəzi hallarda CPM-in 207.1.2-ci maddəsində nəzərdə tutulan müddətlər ərzində prosesual qərarın qəbul olunması mümkün olmur.

Azərbaycan Respublikası CPM-in 203.1-ci maddəsinə əsasən cinayət mühakimə icraatı zamanı müddətlər keçdikdən sonra aparılan prosesual hərəkətlər müddət bərpə edilməmişsə, etibarsız sayılır.

Azərbaycan Respublikasının cinayət-prosesual qanunvericiliyində törədilmiş və ya hazırlanan cinayət haqqında məlumat üzrə ilkin yoxlama zamanı müddətin uzadılması məsələsi nəzərdə tutulmamışdır.

Azərbaycan Respublikası İnzibati Xətalər Məcəlləsinin 102.5-ci maddəsinə əsasən inzibati araşdırma inzibati xəta haqqında iş üzrə icraatın başlama vaxtından bir aydan artıq olmayan müddətə aparılır. İcraatında inzibati xəta haqqında iş olan səlahiyyətli vəzifəli şəxsin əsaslandırılmış vəsatəti olduqda, bu müddət yuxarı vəzifəli şəxs tərəfindən bir ayadək müddətə uzadıla bilər.

«İnzibati Xətalər Məcəlləsinin 332.1-ci maddəsinin bəzi müddələrinin şərh edilməsinə dair» Azərbaycan Respublikası Konstitusiyaya məhkəməsinin 05.03.2015-ci il tarixli Plenum qərarına müvafiq olaraq İnzibati xətalər qanunvericiliyi (inzibati-delikt hüququ) təbiətinə görə cinayət qanunvericiliyinə daha yaxındır. Bu hüquq sahələri müəyyən etdikləri qanun pozuntularının ictimai təhlükəlilik dərəcəsinə görə fərqlənir. İnzibati-delikt normalarının cinayət qanunvericiliyi normalarından fərqi birincinin nisbətən yüngül ictimai təhlükəli əməlləri qadağan etməsi ilə əlaqədardır.

İnsan Hüquqları üzrə Avropa Məhkəməsi (bundan sonra – Avropa Məhkəməsi) inzibati xəta və ya intizam pozuntusu ilə bağlı tətbiq olunan müəyyən tənbeh növlərini onların ağırlıq dərəcəsinə görə cinayət məsuliyyəti ilə eyniləşdirir.

Avropa Məhkəməsi Engel və digərləri Niderlanda qarşı iş üzrə 8 iyun 1976-cı il tarixli Qərarında hər hansı bir cəzanın cinayət cəzası sayıla bilməsinə dair üç ünsürlü yanaşma tələbini müəyyən etmişdir. Lutz Almaniya qarşı iş üzrə 25 avqust 1987-ci il tarixli Qərarında isə qeyd edilmişdir ki, məhkəmə cəzanın xarakteri (ağırlığı) və növünə görə onun cinayət məsuliyyətli olub-olmamasını müəyyən edə bilər. Avropa Məhkəməsi bu qərarlarında cəzanın ağırlığına görə inzibati və ya cinayət məsuliyyəti olduğunu göstərərək xəta ilə cinayətin oxşarlığını qeyd edir.

Cinayət və ya inzibati xəta ilə əlaqədar təcibi həyata keçirən səlahiyyətli orqanlar müvafiq qaydada cinayət və ya inzibati xətalər haqqında işlər üzrə ittiham tərəfi hesab edilirlər.

Göründüyü kimi, İnzibati Xətalər Məcəlləsində inzibati araşdırma zamanı müddətin uzadılması nəzərdə tutulsa da, cinayət-prosesual qanunvericiliyində bu hal nəzərdə tutulmamışdır.

Azərbaycan Respublikası İnzibati Xətalər Məcəlləsinin 12.2, 85 və 114.2.3-cü maddələrinin AR CPM-in 65.1 və 318-ci maddələri və AR Konstitusiyasının 127-ci maddəsinin II hissəsi baxımından şərh edilməsinə dair Konstitusiyaya Məhkəməsinin Plenumu 18.11.2022-ci il tarixli qərarına görə “Azərbaycan Respublikası İnzibati Xətalər Məcəlləsinin 128.1-ci maddəsinin şərh edilməsinə dair” 2016-cı il 2 noyabr tarixli Qərarında inzibati xətalər qanunvericiliyinin analogiya üzrə tətbiqi ilə bağlı qeyd etmişdir ki, cinayət-prosesual qanunvericiliyinin analogiya üzrə inzibati xəta haqqında iş üzrə icraat prosesində tətbiqi istisna edilmir. İnzibati Xətalər Məcəlləsinin 6.3-cü maddəsi inzibati xətalər qanunvericiliyinin analogiya üzrə tətbiqinə məhdudiyət qoysa da, bu, həmin hüquq sahəsinin maddi hüquq normalarına (məsuliyyəti müəyyən edən normalara) aiddir. Lakin qanunun

analogiya üzrə tətbiqi o zaman mümkündür ki, oxşar prosessual münasibətlər inzibati xətalər qanunvericiliyində müvafiq norma ilə tənzimlənməsin.

Bu institutla bağlı daha geniş açıqlama Konstitusiya Məhkəməsi Plenumunun "Azərbaycan Respublikası İnzibati Xətalər Məcəlləsinin 132.1.2 və 53-cü maddələrinin əlaqəli şəkildə şərh edilməsinə dair" 2021-ci il 11 noyabr tarixli Qərarında verilmişdir.

Həmin Qərarında göstərilmişdir ki, qanunun analogiya üzrə tətbiqi konkret hüquq münasibətlərini tənzimləyən normanın olmamasını və bu hüquq münasibətlərinə oxşar münasibətləri tənzimləyən digər qanun normasının tətbiqini nəzərdə tutur. Məhz konkret normanın olmaması qanunun analogiya üzrə tətbiqini onun təfsirindən fərqləndirən əsas əlamətdir.

Qeyd olunduğu kimi, cinayətlərin inzibati xətalardan ictimai təhlükəlilik dərəcəsinə və cəzalara görə fərqləndiyini nəzərə alaraq, müddətin uzadılması ilə bağlı müddəanın cinayət-prosessual qanunvericiliyində nəzərdə tutulmaması bəzi hallarda vətəndaşların hüquqlarının pozulmasına səbəb olan qərarların çıxarılmasına zəmin yaradır, ilkin yoxlama materialı üzrə bir müraciət üzrə bir neçə prosessual qərarların qəbul olunması ilə nəticələnir.

Halbuki, Dövlət orqanları insan hüquq və azadlıqlarının qanunsuz məhdudlaşdırılmasından çəkinməklə yanaşı cəmiyyətdə qanunçuluğun təmin edilməsini həyata keçirirlər. Konstitusiyada təsbit edilmiş insan və vətəndaş hüquqlarını və azadlıqlarını gözləmək və qorumaq qanunvericilik, icra və məhkəmə hakimiyyəti orqanlarının borcudur (Konstitusiyanın 71-ci maddəsinin I hissəsi).

Digər tərəfdən, bəzi dövlətlərin cinayət-prosessual qanunvericiliyində ilkin yoxlama zamanı müddətlərin uzadılması məsələsi öz əksini tapmışdır. Belə ki, Belarus Respublikasının CPM-də istintaq şöbəsinin rəisi və prokuror tərəfindən ilkin yoxlama materialı üzrə müddətin uzadılması məsələsi nəzərdə tutulmuşdur. (Belarus Respublikası CPM-nin 173-cü maddəsinin 4-cü hissəsi). Həmin maddəyə əsasən bu maddənin birinci hissəsində qeyd olunan müddət ərzində qərar qəbul olunması mümkün olmadığı halda, həmin müddət yoxlama istintaqda olduğu halda istintaq qurumun rəhbəri, təhqiqat və ya prokurorluqda olduğu halda isə prokuror tərəfindən 1 (bir) ay müddətinə uzadıla bilər.

Уголовно-Процессуальный Кодекс Республики Беларусь

Статья 173. Порядок и сроки рассмотрения заявлений и сообщений о преступлении

1. Решение по заявлению или сообщению должно быть принято в срок не позднее трех суток, а при необходимости проверки достаточности наличия или отсутствия оснований к возбуждению уголовного дела – не позднее десяти суток.

2. До возбуждения уголовного дела могут быть получены объяснения, образцы для сравнительного исследования, истребованы дополнительные документы, назначена проверка финансово-хозяйственной деятельности в случаях, предусмотренных законодательными актами, произведены осмотр места происшествия, помещения или иного законного владения, не являющегося жилищем, компьютерной информации, трупа, местности, предметов, документов, освидетельствование, задержание и личный обыск при задержании, проведены экспертизы, а также может

быть проведено извлечение трупа из места захоронения (эксгумация).

3. В случае невозможности принятия решения в сроки, указанные в части 1 настоящей статьи, этот срок может быть продлен начальником следственного подразделения, а по материалам, находящимся в органе дознания или у прокурора, – прокурором до одного месяца.

4. В необходимых случаях вышестоящим начальником следственного подразделения, вышестоящим прокурором срок проверки по заявлению или сообщению о преступлении может быть продлен до трех месяцев.

4-1. В срок проведения проверки по заявлению или сообщению о преступлении не включается время, в течение которого она была приостановлена по основаниям, предусмотренным настоящим Кодексом.

5. При направлении прокурором в соответствии с пунктами 5 и 8 статьи 179 настоящего Кодекса материалов для проведения дополнительной проверки им устанавливается срок до десяти суток с момента поступления материалов в органы дознания, предварительного следствия, прокуратуры, которым поручена такая проверка.

6. При отмене начальником следственного подразделения постановления следователя о возбуждении либо об отказе в возбуждении уголовного дела и направлении материалов для проведения дополнительной проверки им устанавливается срок до десяти суток с момента поступления материалов в органы предварительного следствия, которым поручена такая проверка.

7. О продлении срока проверки по заявлению или сообщению о преступлении в течение 24 часов уведомляется заявитель. Копия постановления о продлении срока проверки по заявлению или сообщению о преступлении в течение 24 часов направляется прокурору.

8. Территориальность рассмотрения заявления или сообщения о преступлении определяется с соблюдением требований

Yuxarıda qeyd olunanlara əsasən hesab edirəm ki, Azərbaycan Respublikası CPM-nin 207.1.2-ci maddəsinə əlavə olunmalıdır. Həmin maddədə 30 (otuz) gündən artıq olmayan müddətdə sözümdən sonra «müstəsna hallarda ibtidai araşdırmaya prosessual rəhbərliyi həyata keçirən prokuror tərəfindən törədilən və ya hazırlanan cinayətlər haqqında məlumat üzrə ilkin yoxlama aparılması müddəti uzadılmaya səbəb olan konkret, faktiki hallar göstərilməklə, 1 (bir) aya qədər uzadıla bilər» sözləri əlavə olunmalıdır.

Bu halda törədilən və ya hazırlanan cinayətlər haqqında məlumat üzrə ilkin yoxlama zamanı ekspertizaların vaxtında təyin olunması və ekspertlər tərəfindən qanunla nəzərdə tutulmuş bir ayadək müddət ərzində rəylərin hazırlanaraq, ekspertiza təyin etmiş şəxsə verilməsi şərti ilə, müstəsna hallarda ilkin yoxlama bir aya qədər uzadıldığı halda müddət pozuntusunun qarşısı alınmış olacaq və nəticədə AR Cinayət-prosessual Məcəlləsinin 207.1.2-ci maddəsinin tələblərinə cavab verən qanuni və əsaslı qərarlar qəbul ediləcəkdir.

Sərdar İmanov
Bakı şəhəri Xətai rayon prokuroru
baş ədliyyə müşaviri